

років нинішнього століття, не виходячи за межі вул. Леніна та Поштової вулиці, а потім була засаджена деревами та приєднана до скверу.

Відзначаючи прогресивну літературну діяльність і талант великого письменника та шануючи його пам'ять, ніжинці спорудили у центрі молодого скверу пам'ятник М.В. Гоголю. Сталася ця урочиста подія у 1881 р. Автором пам'ятника є скульптор П.П. Забіла, племінник В.М. Забіли, українського письменника, з яким навчався М.В. Гоголь у Гімназії вищих наук.

У роки громадянської війни точилася жорстока класова боротьба по всій країні. На західній частині Гоголівського скверу поховані працівники радянської міліції, які героїчно загинули у нерівному бою з махнівською бандою під с. Дорогінкою. На їх братській могилі споруджено новий пам'ятник.

На вул. Батьюка, що з півдня межує з Гоголівським сквером, навпроти вул. Луначарського і затишного саду стояв невеликий дерев'яний будинок. У ньому пройшли дитячі роки двічі Героя Соціалістичної Праці академіка С.П. Корольова, Головного конструктора радянських космічних ракет, які вивели в космос перші у світі штучні супутники землі та космічні кораблі з людиною на борту.

На жаль, будинок, де жив дід С.П. Корольова і де пройшло вісім років життя майбутнього конструктора, не зберігся. Але добре відоме місце його розташування. На цьому місці по вул. Батьюка бажано було б встановити меморіальну дошку, а в краєзнавчому музеї у куточку С.П. Корольова, розмістити макет будинку, пов'язаного з ім'ям творця космічної техніки.

Хотілось би в краєзнавчому музеї бачити і макет старого міста або панорамне його зображення. В минулому місто розрослося головним чином на захід вздовж річки Остер, внаслідок чого передмістя Овдіївка злилося з містом і центр перемістився до Київського шляху (тепер вул. Шевченка), де виникла нова площа, що в наш час носить ім'я В.І. Леніна.

Ще на початку XIX століття місто з півночі закінчувалось в межах бульвару на вул. Шевченка. З проведенням залізниці у 1868 р. поступово забудова його йшла в напрямку до вокзалу, який фактично знаходився серед поля. Особливо інтенсивно цей район забудовується після Великої Вітчизняної війни. Зараз межа Ніжина перекинулася на кілька кілометрів і з півночі проходить недалеко від с. Хвилівки.

За роки радянської влади зросли райони забудови Ніжина на значній території в усіх напрямках від його старих меж, а колишня площа залишилась пам'ятником далекого минулого.

Юрій Сергійович Москаленко

З ЧАСІВ МИНУЛИХ

опубліковано:

Під прапором Леніна (Ніжин). – 1981. – 4 квітня. – С. 4.

Ми звикли до чітких адрес, де вказані вулиці, будинок, квартира і прізвище того, кому адресовано листа або подані відомості про місце проживання певної особи. А чи завжди було так?

Ось як у кінці XVIII ст. у купчій визначалось місце знаходження будівель і ділянки землі, що продавались у Ніжині іншому власнику: "... в верхнем городе лежащие, за Киевскою брамою, за кляштором, на форштадте Овдеевкой именуемом, по дороге к

девичьому монастирю, в смежності дворів с одної сторони лекаря Анфелея Яковлевича Шевелиова, другої – стельмаха Григорія Шевчика...”

У пошуках адресата підемо й ми цим шляхом.

Місто розділялось тоді на Верхнє і Нижнє або Нове (на правому березі Остра). Земляний вал і рів навколо Верхнього міста мали четверо воріт: Київські, Чернігівські, Московські та Круничпольські. Київські ворота чи брама знаходились при виїзді на Київський шлях, тобто на сучасній вул. Гоголя, приблизно між бібліотекою інституту та магазином “Усмішка”.

Передмістя (“форштадт”) Овдїївка починалося офіційно від Київських воріт і Київського шляху та йшло в напрямку до Ветхого. Між сучасним будинком прокуратури і гуртожитком інституту стояв невеликий костюл (“кляштор”). Отже, будівлі та ділянка землі, про які йдеться в купчій, знаходились на нинішній вул. К. Маркса між костюлом та Введенським жіночим монастирем, десь там, де тепер садиба будинку № 30. Як свідчать джерела, приватні листи почали приймати в Києві, Ніжині та Батурині в 1674 р. Вони пересилались по Московському тракту.

Пошту перевозили поштарі, які везли її в межах певної частини шляху на поштових конях, замінюючи їх на проміжних “станах”. Так, поштар із Києва привозив пошту в Ніжин і здавав її під розписку. З іншим поштарем вона надсилалась до Батурина і так до Москви. В середині XVIII ст. пошта з Москви по Київському тракту підправлялась у понеділок. Влітку і взимку пошту возили з швидкістю 12 верст на годину, восени – 11 в., подорожуючих – 8-10 в. на годину. Десь у четвер пошта прибувала до Ніжина. Листи одержували й здавали безпосередньо у поштової конторі, навідуючись до неї.

Трійки поділялись на кур’єрські та поштові. На перших з більшою швидкістю перевозили важливі, переважно урядові, розпорядження і депеші. Для них відбирались найкращі й міцніші коні. На кур’єрських і поштових конях під дугою прикріплювався дзвіночок. Відливали їх на невеликих заводах на Новгородщині у м. Валдаї з написом по колу обідка “Дар Валдая”, а користуватись таким дзвоником дозволялось лише ямщикам поштових станцій.

Відстань між містами, як і тепер, відлічувалась від поштамтів або поштових контор. На трактах на початку XIX ст. встановлювались верстові стовпи з вказівкою відстані між станціями: з одного боку; – звідкіля виїхав, а з другого – куди їде. Інший стовп, обов’язково дубовий (для міцності), встановлювався на поштових станціях. Зверху на ньому прикріплювалась табличка а назвою станції, а нижче – табличка з вказівкою відстані до повітового міста, до губернського, до Москви та Петербурга. За точність установки верстових стовпів та відстані відповідали землеміри.

Для подорожуючих на поштових конях видавалась “подорожня”. Гроші на проїзд, або “прогони”, виплачувались кількістю коней та відстанню між пунктами подорожі з точністю до 1/4 версти. При видачі подорожної кількість коней визначалась від чину й звання подорожуючого. У подорожній О.С. Пушкіна, виданій у 1828 році на проїзд від Петербурга до Торжка вказано, що йому належить давати по троє коней і що з цієї подорожної за 494 версти взято 39 крб. 56 коп., тобто по 8 коп. за версту шляху. Ті, що їхали у службових справах, платили наполовину менше.

Поштові станції створювались в населених пунктах на відстані в основному від 20 до 30 верст. На Петербурзькому тракті першою від Ніжина була станція в Дрімайлівці (20 верст), а по Московському тракту – в Комарівці (27 в.). Там, де шлях був важким, відстань між станціями могла бути й коротшою.